

ВІРТУАЛЬНІСТЬ І РИЗОМНІСТЬ: БУТТЯ НА ПЕРЕХРЕСТІ

Національний авіаційний університет, sophist@nau.edu.ua; ORCID 0000-0001-8755-2235

Анотація. Обґрунтовується ризомність соціальних мереж. Доводиться, що в умовах інформаційного суспільства ризомність віртуального соціального простору визначає новий контур соціальних взаємодій, задає нові правила існування для більшості соціальних практик. Встановлено, що мовні ігри є засобом пом'якшення негативних наслідків фрагментації соціального простору.

Ключові слова: інформаційне суспільство, суспільне буття, культура постмодерну, віртуальність, ризома, мовна гра, симулякр.

Вступ

Функціональні особливості інформаційних мереж, які ми описували в низці попередніх публікацій (Ягодзінський, 2016, 2018), дозволяють переосмислити їхні властивості та соціокультурний потенціал у категоріях філософії постмодерну. Адже саме цей напрям останніми десятиліттями визначає контури західноєвропейського гуманітарного дискурсу та безпосередньо впливає на трансформацію соціальної реальності в глобальному масштабі.

Погодимося з деякими дослідниками (Ліотар, 1998; Терещенко, 2003) щодо ефективності залучення до аналізу мережевих, віртуальних взаємодій поняття ризоми. На пізнавальний потенціал цього поняття як своєрідного прообразу, метафори соціальної реальності свого часу увагу звернули Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі (Дельоз, Гваттарі, 2010). До властивостей ризоми, які визначають її сутність і потенціал, дослідники віднесли поєднання і неоднорідність, множинність, розривність, картографію, декалькоманію. Перелічені принципи функціонування ризоми надають їй незвичних властивостей. Вона може слугувати моделлю несистемних, спорадичних диференціацій, поєднувати чи розділяти об'єкти з нетиповими, неконгруентними ознаками; для неї є неважливою кількість ліній дотику; вона не ускладнює структурно-функціональні залежності, не виокремлює в них доміанти та детермінанти; не має генеративної вісі та відповідальності за збереження наявної структурованості, але при цьому має лінії сегментності й стратифікації; не позбавлена визначеності, територіальності, атрибутивності.

Ці та інші ознаки ризоми, очевидно, відрізняють її від деревовидних, кореневих структур і залежностей, адже «на відміну від структури, що визначена сукупністю точок і позицій, бінарними відношеннями між цими точками й дво-однозначними взаємодіями, ризома створена лише з ліній – з ліній сегментарності, стратифікації як вимірів, а також ліній уникнення чи детериторизації» (Дельоз, Гваттарі, 2010: 38]. У ризоми відсутні початок і кінець. На поверхні вона завжди репрезентує себе як середину, центр, плато. Тому ризома є більш стійкою до трансформацій, що повністю перебудовують як її природу, так і природу включених до неї об'єктів.

Мета і завдання дослідження

Зазначені особливості ризоми, у сукупності із проробленим в філософії постмодерну методологічним апаратом, на наш погляд, перетворюють її на важливий для осмислення соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж інструмент. Адже як теоретичний, мисленнєвий конструкт ризома

дозволяє моделювати поведінку інформаційних мереж та їхніх систем як на рівні системності, так і на рівні окремих соціальних агентів (індивідів, груп, класів, націй, держав тощо). Ризома залишається індуферентною до природи об'єктів, що входять до неї. Якщо новий об'єкт не відповідає наявній структурній конфігурації, ризома створює новий вимір, прокладає нову лінію взаємодії, яка врахує особливості приєднаних елементів та узгоджує їх з існуючими.

З огляду на зазначене, основним завданням дослідження є репрезентація в категоріях філософії постмодерну процесу віртуалізації сучасних соціальних практик з метою виявлення закономірностей, тенденцій і суперечностей розвитку суспільства як системи соціальних мереж.

Методологія дослідження

У ході виконання поставленої спираємось на запропоноване О. Болховським тлумачення ризоми як методологічного конструкту для аналізу мережевої соціальної архітектури (Болховський, 2010: 56-58). На його думку, цінність ідеї ризомності полягає у тому, що вона не лише додає нових вимірів існуючих соціальним теоріям, а й зводить до необхідного мінімуму кількість вузлових точок для характеристики соціальних явищ і процесів. Фактично, ризома схожа на лялькаря, який стає залежним від не ним визначених правил управління і поведінки маріонетки.

Однак, попри евристичний і традуктивний потенціали поняття ризоми, представники філософії постмодерну нерідко подають його не скільки в контексті можливостей соціального конструювання, скільки як «мистецтво життя» (Дельоз, Гваттарі, 2008: 8). При цьому на ризомність соціальних практик покладається доволі прагматична мета – використати всі прояви тоталітарного мислення, будь-яку транію в повсякденному житті та відкрити простір новим культурним формам і артефактам.

Тому в ході дослідження соціальний простір інформаційного суспільства інтерпретуватимемо в контексті методології структурно-функціонального аналізу й синтезу. При цьому соціальна історія мережевих технологій виявлятиметься нами на основі застосування методу культурно-семантичного аналізу із залучення понятійно-методологічної бази акторно-мережевої теорії.

Основні результати дослідження

Ідея ризомності соціального простору, на наш погляд, вперше проглядається у теорії раціональної дії М. Вебера. Намагаючись обґрунтувати претензії Європи на економічне панування в світі, засновника суспільства комфорту в глобальному вимірі, вчений піддає ретельному аналізу феномен капіталізму.

Останній показав, що прагнення до наживи та вигоди є характерним не тільки для західної людини, а й «властиве all sorts and conditions of men всіх епох і країн світу, всюди, де для цього існувала або існує будь-яка об'єктивна можливість» (Вебер, 1990: 47). На цій підставі М. Вебер стверджував, що капіталізм, як цивілізована форма господарювання, є раціональним способом приборкання й узгодження інстинктивних прагнень соціальних суб'єктів. Відтак, заперечення капіталістичного способу виробництва рівнозначне запереченню духовних цінностей, деконструкції простору європейської культури, без видимих перспектив її оновлення в іншій формі.

Згадуючи про такі підходи до розуміння соціальних потенцій модерного часу, варто зважати на історичні реалії, які унеможлилювали стабільне існування тогочасного суспільства без очевидної відповідності форм суспільної свідомості способам матеріального виробництва.

З приходом постіндустріальної доби неусувність ризомності, нелінійності, неоднозначності, синергійності як характеристики соціального простору стала очевидною. Не бажаючи втонувати в масі аргументів «за» та «проти» в рамках контрверзи «модерн-постмодерн», деякі дослідники (А. Гелен, А. Курно, Х. де Ман, Ю. Габермас, Е. Гідденс) підняли питання про зв'язок постмодерну та концепції «постісторії». Остання відкидає раціональні підходи до розуміння історичного процесу, можливість продукування нових ідей, принципів, теорій, повернення до першооснов людського буття, моралі, права й справедливості.

Німецький дослідник В. Вельш прийшов до висновку, що постмодерн – це принципово нова світоглядна установка, а тому його слід відрізнити від концепції постісторії (posthistoire), яка заперечує історію й обґрунтовує її кінець (Вельш, 1992) Поза тим, слід визнати, що ідеї як адептів класичного філософування, так і представників філософії постмодерну вийшли за межі ціннісних уявлень про соціальну реальність і її перспективи, набувши форми своєрідного лінгвістично-футуристичного фундаменталізму.

У даному контексті слушною є позиція Л. Дротянко, яка, аналізуючи соціокультурні підстави наявних у сучасній філософії тенденцій до трансформації філософського понятійного апарату, зазначає: «Словесна еквілібростика здатна лише уявляти неспроможність певної теоретичної (а насправді псевдотеоретичної) конструкції, за якою нічого серйозного не стоїть» (Дротянко, 2014: 18). У підсумку автори матеріалу ставлять просте запитання: яке філософське значення має це мовне обігравання добре вивірених наукових понять? Кому потрібна така суміш філософських, наукових і псевдонаукових слів із подальшим утворенням на їхній основі антинаукових містифікацій?

Разом із тим, відповідаючи на запити сьогодення, філософія змушена включати до свого апарату терміни і поняття, які більш точно розкривають зміст інноваційно-комунікаційних трансформацій, ніж застарілі форми традиційних наративів і парадигм. Причиною цього є темп соціальних змін. У традиційному суспільстві норми, цінності, пріоритети, перспективи ґрунтувалися на культурних та ідеологічних гештальтах, а тому були легко поновлювані й мали

зворотній характер. В інформаційному суспільстві початку XXI століття ситуація є кардинально відмінною від попередніх епох (навіть попередніх десятиліть). Нині відчутною є різниця не лише між людьми різних поколінь, а й між людьми з різницею у віці 10-15 років. Цього виявляється достатньо для відмінності в світоглядних орієнтирах і ціннісних установках. На тлі соціальної реальності це відображається як суперечність на шляху реалізації соціокультурного потенціалу інформаційних мереж у XXI столітті.

Відтак, особливо гостро має постати питання про відповідальність за «філософські сенси» (С. Кримський), їхню змістовність і значення. Оцінюючи соціокультурний потенціал інноваційних технологій, які визначають метрику соціального простору й соціального часу в XXI столітті, варто зважати на ефект її ущільнення. Ми не маємо права на інтелектуальні хуліганства, адже, як висловився академік С. Капіца, «багато хто вважає, що головне – це свобода, але весь досвід історії показує, що розширення свободи, особливо в сфері ідей і духовних цінностей, має супроводжуватися настільки ж великою відповідальністю» (Сокал, Брікмон, 2002: 8). Саме тому некритичність мислення в соціально-філософському дискурсі повинна бути обмеженою свідомістю й відповідальністю його учасників. Неприйняття системних процесів, відкидання мережевої соціальної архітектури соціальної реальності, що є наслідком філософування заради філософування, згубно впливає на розуміння культурно-історичних процесів, що відбуваються в соціумі, не дозволяє у належний спосіб оцінити динаміку культурно-цивілізаційного поступу.

Для ілюстрації сказаного проаналізуємо оцінки соціальної еволюції, які наводить Ж. Бодрійяр. Виходячи з аналізу наявної на Заході моделі економіки, він прийшов до узагальнюючих висновків про надмірне перевиробництво та споживання товарів і послуг. У роботі «Система речей» мислитель, наприклад, пропонує замислитися над функціональним контекстом і взаємозв'язком предметів побуту. Бо хоча «кожна річ, долучаючись до вже існуючих, відповідає своїй власній функції, проте суперечить єдності цілого» (Бодрійяр, 2001: 13). Так, якщо у вас є духовка, то тостер – вже надмірність, а міксер цілком може замінити кавомолку. На перший погляд, – все розумно. Як ніколи раніше у світовій історії, людина обтяжена речами. Навіть коли вона перебуває поза власним будинком, то має при собі годинник, телефон, плеєр, flash-пам'ять, картки, перепустки і т.п. Здається, не буде цього кінця і саме час проголосити війну речовому фетишизму.

А що коли Ж. Бодрійяр помилився? І в запалі обґрунтованої критики суспільства споживання не помітив у ньому латентних системоутворюючих процесів? Вказавши на негативні тенденції становлення сучасного суспільства в одній сфері, філософ неминує екстраполює їх на інші сфери суспільного буття – науку, культуру, економіку, політику, релігію, етику та естетику. Як продовження помічених Ж. Бодрійяром тенденцій, весь простір культури було визнано полем тотальної деконструкції (Ж. Дерріда), предметом шизоаналізу (Ж. Дельоз,

Ф. Гваттарі), місцем апробування теорії революційного лінгвопсихоаналізу (Ю. Крістева) тощо.

Обговорення

Зважаючи на вагомість деяких отриманих дослідниками висновків, на наш погляд, реалізація соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж є неможливою без надлишку, який так запозв'язано критикують філософи-постмодерністи. Ми беремо до уваги, що соціальне буття кінця ХХ – початку ХХІ століть «із субстанційного перетворюється на реляційне та вже не є відмежованим від інших сфер реальності» (Давидов, 2013: 18), а в ньому пов'язуються гетерогенні вузли, концентруються диференціації, зберігаються особливості та відмінності. Разом із цим, маємо також зважати на обґрунтоване в теорії систем положення про те, що первинний матеріал для подальшої структуризації не містить властивостей, які пізніше виявляються на системному рівні, а тому обсяг надлишкових елементів – важлива умова системної еволюції.

Ризомність інформаційних мереж сприяє структуризації віртуального шару соціальної реальності, перетворення «мотлоху», «вторинності», «симулякру» на основу соціальної інформації. Ефективні нині електронні бібліотеки ще кілька десятиліть тому були не чим іншим, як хаотичним сховищем, позбавленим ефективних методів пошуку й аналізу інформації. Фотографії, схеми, відео з часом склалися у складну систему глобального позиціонування, відому нині як GPS-позиціонування та віртуальні карти.

Те, що відбувається на початку ХХІ століття у віртуальних соціальних мережах, на наше переконання, у недалекому майбутньому також перевтілиться. Адже недарма все частіше власників соціальних мереж звинувачують у планомірному зборі інформації, розробці систем об'єктного визначення характеристик особистості, створенні алгоритмів пошуку людей по фотографіях та профільним характеристикам тощо. А пошукові системи «знають» про ваші смаки, бажання й переваги набагато більше, ніж ваші друзі.

Висновки

Фіксуємо домінування частковостей і різноманіття, представники ідеології постмодернізму деструктивно ідентифікують будь-які інтегративні стани й перспективи. Все накопичене, на їхню думку, є лише надмірністю або індивідуалізованим культурним артефактом, що вимагає поваги і розуміння.

Проте, у більшості випадків ігнорується єдиною силою цих елементів, їх ризомна природа. У разі ж виникнення певної обрисованості системності, постмодерніст заявляє про спроби повернути наративи, які, як стверджує Ж.-Ф. Ліотар (Ліотар, 1998: 151-161), не здатні підтримувати етичне, естетичне, релігійне, правове та політичне формування особистості. Навіть особистість, як результат самотворення та самоідентифікації людини, стає чимось примарним, занесеним у «Червону книгу». Цілісна особистість, на думку постмодерніста, терпить історичне фіаско і замість ніцшеанської надлюдності змушена перетвориться на ризому – особливий лабіринт, вийти з якого судилося далеко не кожному. Мабуть, і Космос має постати перед фізиком не як організм, у

якому все взаємопов'язано, а як унікальна, неповторна, хаотично сформована сукупність пилу, туманностей, газу та планет.

І тільки дослідники-шизофреніки (у тлумаченні Ж. Дельоза, Ф. Гваттарі) здатні знайти в цій незвичній суперечності, досконалі, розважливі, раціональні закономірності Універсуму. Можливо, це не повністю відповідає духу свободи особистості, але без виявлення соціальних закономірностей, системності, наступності, відношень і зв'язків рух людства навіть в епоху віртуалізації соціальних практик, на наше переконання, піде шляхом деструктуризації, розпаду історично складених соціальних мереж, і завершиться суспільним хаосом, станом «війни всіх проти всіх».

Список літератури

1. Бодрийяр Ж. Система вещей / Ж. Бодрийяр; Пер. с франц. и сопровод. статья С. Зенкина. – М.: Рудомино, 2001. – 220 с.
2. Болховской А. Л. Информационно-сетевое общество: социально-философский анализ: дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / Болховской Александр Львович. – Черкесск, 2010. – 159 с.
3. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма / М. Вебер // Избранные произведения; Пер. с нем. под ред. Ю. Давыдова. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
4. Вельш В. Генеалогия и значение одного спорного понятия / В. Вельш // Путь. Международный философский журнал. – 1992. – № 1 (2). – С. 109–136.
5. Давыдов О. Б. Сетевое общество и его бытие / О. Б. Давыдов // Современные исследования социальных проблем. – 2013. – № 11 (31). – С. 12–20.
6. Делёз Ж., Гваттари Ф. Анти-Эдип: Капитализм и шизофрения / Ж. Делёз, Ф. Гваттари; Пер. с франц. и послесл. Д. Кралечкина. – Екатеринбург: У-Фактория, 2008. – 672 с.
7. Делёз Ж., Гваттари Ф. Тысяча плато: капитализм и шизофрения / Ж. Делёз, Ф. Гваттари; Пер. с франц. Я.И. Свирицкого. – Екатеринбург: У-Фактория, Астрель, 2010. – 895 с.
8. Дротянко Л. Г. Соціокультурні підстави трансформації понятійного апарату сучасного філософування / Л. Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2014. – № 2 (20). – С. 15–18.
9. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар; Пер. с франц. Н.А. Шматко. – М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 1998. – 160 с.
10. Сокал А. Интеллектуальные уловки. Критика философии постмодерна / А. Сокал, Ж. Брикмон; Пер. с англ. А. Костиковой и Д. Кралечкина; Предисл. С. П. Капицы. – М.: Дом интеллектуальной книги, 2002. – 248 с.
11. Терещенко Н. А. Постмодерн как ситуация философствования / Н. А. Терещенко, Т. М. Шатунова. – СПб.: Алетейя, 2003. – 192 с.
12. Ягодзінський С. М. Конвергенція інформаційних мереж як стратегічна соціокультурна інновація / С. М. Ягодзінський // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 1 (23). – К.: НАУ, 2016. – С. 34-38.
13. Ягодзінський С. М. Принципи функціонування глобальних інформаційних мереж: соціально-філософський аспект / С. М. Ягодзінський // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. пр. – Вип. 1 (27). – К.: НАУ, 2018. – С. 35-39.

References

1. Boudryiar, Zh. 2001. *Sistema veschey* [System of things]. Moscow: Rudomino.
2. Bolhovskoy, A. 2010. *Informatsionno-setevoe obschestvo: sotsialno-filosofskiy analiz: diss. ... kand. filos. nauk: 09.00.11* [Information network society: a socio-philosophical analysis]. Cherkessk.
3. Veber, M. 1990. *Protestantskaya etika i duh kapitalizma* [Protestant ethics and the spirit of capitalism]. Moscow: Progress.
4. Velsh, V. 1992. "Genealogiya i znachenie odnogo spornogo ponyatiya" [Genealogy and meaning of one controversial concept]. *Put. Mezhdunarodnyiy filosofskiy zhurnal*, 1 (2): 109-136.

5. Davyidov, O. 2013. "Setevoe obschestvo i ego bytie" [Network society and its existence]. *Sovremennyye issledovaniya sotsialnykh problem*. 11 (31): 12-20.

6. Deloz, Zh., Gvattari, F. 2008. *Anti-Edip: Kapitalizm i shizofreniya* [Capitalism and Schizophrenia]. Ekaterenburg: U-Faktoriya.

7. Deloz, Zh., Gvattari, F. 2010. *Tyisyacha plato: kapitalizm i shizofreniya* [Thousand plateau: capitalism and schizophrenia]. Ekaterinburg: U-Faktoriya, Astrel.

8. Drotianko, L. 2014. "Sotsiokulturni pidstavy transformatsii poniatynnoho aparatu suchasnoho filosofuvannia" [Socio-cultural foundations of the transformation of the conceptual apparatus of modern philosophizing]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyynoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia*, № 2 (20): 15-18.

9. Liotar, Zh.-F. 1998. *Sostoyanie postmoderna* [Postmodern state]. SPb: Aleteyya.

10. Sokal, A., Brikmon, Zh. 2002. *Intellektualnyie ulovki. Kritika filosofii postmoderna* [Intellectual tricks. Criticism of postmodern philosophy]. Moscow: Dom intellektualnoy knigi.

11. Tereshchenko, N., Shatunova, T. 2003. *Postmodern kak situatsiya filosofstvovaniya* [Postmodern as a situation of philosophizing]. SPb: Aleteyya.

12. Yahodzinskyi, S. 2016. "Konverhentsiia informatsiinykh merezh yak stratehichna sotsiokulturna innovatsiia" [Convergence of information networks as a strategic socio-cultural innovation]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyynoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia*, № 1 (23): 34-38.

13. Yahodzinskyi, S. 2018. Pryntsyipy funktsionuvannia hlobalnykh informatsiinykh merezh: sotsialno-filosofskyi aspekt [Principles of the functioning of global information networks: the socio-philosophical aspect]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyynoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia*, № 1 (27): 35-39.

С.Н. Ягодзинский

ВИРТУАЛЬНОСТЬ И РИЗОМНОСТЬ: БЫТИЕ НА ПЕРЕКРЕСТКЕ

Обосновывается ризомность социальных сетей. Доказывается, что в условиях информационного общества ризомность виртуального социального пространства определяет новый контур социальных взаимодействий, задает новые правила существования для большинства социальных практик. Установлено, что языковые игры являются средством смягчения негативных последствий фрагментации социального пространства.

Ключевые слова: информационное общество, общественное бытие, культура постмодерна, виртуальность, ризома, языковая игра, симулякр.

S. Yahodzinskyi

VIRTUALITY AND RHIZOMA: BEING AT A CROSSROAD

Introduction. The rhizome character of social networks is proved in the article. The main **aim and task** of our research is the representation in the categories of philosophy of the postmodern process of virtualization of modern social practices in order to identify patterns, trends and contradictions in the development of society as a system of social networks. **Research results.** To the properties of rhizomes, which determine its essence and potential, the researchers attributed the combination and heterogeneity, plurality, discontinuity, cartography, decalcomania. The listed principles of rhizome function give it unusual properties. Therefore, rhizome is more resistant to transformations, which completely rebuilds both its nature and the nature of its objects. **Conclusion.** It is proved that in the conditions of the Information society the virtual social space defines a new contour of social interactions, sets new rules of existence for most social practices. It has been established that language games are a means of mitigating the negative effects of the fragmentation of social space.

Keywords: Information society, social being, postmodern culture, virtuality, rhizome, language game, simulacrum.

УДК 140.8 (045)

М. А. Абисова

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ «ФІЛОСОФІЇ СПІЛЬНОЇ СПРАВИ» М. ФЕДОРОВА

Національний авіаційний університет, maria.abysova@gmail.com; ORCID: 0000-0002-6461-7769

Анотація. У статті проаналізовано гуманістичний аспект космічного філософського вчення М. Федорова в контексті світського гуманізму, що сформувався у ХХ-му столітті й інтенсивно розвивається досі. Мета публікації – зіставити погляди мислителя з визначальними засадами світського гуманізму. Обґрунтовується, що основою зближення світського гуманізму й активного християнства М. Федорова є тема регулювання природних процесів, що ґрунтується на прогресі науки й техніки на свідомо-творчому етапі еволюції людства. Обумовлюючи смертність стихійність попереднього перебігу еволюції, мислитель обстоює ідею іманентного воскресіння всіх людських поколінь як кінцевої та найголовнішої мету існування людства. Авторкою показано, що активно-еволюціоністський підхід до вирішення проблеми смерті й безсмертя людини є співзвучним науковим пошукам сучасності, однак не збігається з магістральним напрямом світського гуманізму, що обґрунтовує доцільність скорочення кількості населення.

Ключові слова: воскресіння, людина, космічна філософія, проблема смерті, світський гуманізм.

Вступ

Ідея суб'єкта, що ґрунтується на картезіанському cogito, у минулому столітті зазнала нищівної критики з боку психології несвідомого та філософії радикальної минулості людського буття. Така де-суб'єктивація людини не тільки проблематизує засади суспільних наук, а й ставить під загрозу фундаментальність правової та практичної організації соціального життя, оскільки позбавляє людину загальнозначущої нормативності. Визначальною тенденцією сучасної глобалізації є рух у напрямі поліфонічних і світоглядно-хаотичних соціальних форм, що вимагає зміцнити гуманістичні ціннісні орієнтири й

чітко сформулювати мету культурного розвитку. Власний варіант переоцінки ставлення людини до природи та самої себе запропонував російський космізм, який сучасна дослідниця Л. Ороховська оцінює як «ключ до вирішення глобальних проблем, що поставили людство на межу виживання» (Ороховська, 2005: 142). Окреслене коло питань актуалізує вивчення спадщини філософів-космістів.

Мета і завдання

Метою статті є експлікація змісту й об'єктивних засад гуманістичного ідеалу «Філософії спільної